

2002.09.13.

Eörsi István nem nyugszik

Mihancsik Zsófia

Miért minősül tehát ma szuverén és öntudatos állampolgárnak **Eörsi István, és miért nem minősül annak Szalay Gábor?**

Nagyon sok kell ahhoz, hogy az ember, hosszas magánviták után, a nyilvánosság előtt is kritikának vesse alá barátja nézeteit. Márpedig **Eörsi István** az egyik legjobb barátom. Úgy vélem azonban, hogy ügynök- és SZDSZ-ügyben, tágabban a kádárizmus megítélésében makacsul képviselt véleménye, amellyel sokadszor bombázza meg a közvéleményt, nemcsak kíméletlensége miatt tarthatatlan, hanem azok közé a téves alapokon kialakított ítéletek közé tartozik, amelyek végzetesen deformálhatják az amúgy is sok tekintetben fogódzók nélkül maradt közgondolkodást. Ezért érzem szükségét, hogy nyilvánosan is vitába szálljak **Eörsi** álláspontjával, amelyet legutóbb Szalay Gábornak, a gazdasági minisztérium SZDSZ-es politikai államtitkárának az ügye kapcsán fejtett ki (MH, szept. 11.)

Az egyszerűség kedvéért maradjunk a konkrét személyeknél. Szalay-Berzeviczy Gábor családját üldözte a Rákosi-rendszer, egyetlen ismerv alapján, hogy ugyanis a család nemesi család volt. Rákosit nem érdekelte, hogy a Berzeviczyek a reformer nemesek közé tartoztak, mert nem érdekelte sem a nemzet, sem a család, sem az egyes családtagok története, tettei és a tettek motívumai. Kollektív ítéletet mondott a volt uralkodó osztály valamennyi tagjáról, és ennek megfelelően büntette Szalay családját is. Szalay Gáboron – látszólag pártja ostromozásába csomagolva – most **Eörsi István** veri el a port, egyetlen ismerv alapján, hogy ugyanis Szalay együttműködött a kádári állambiztonsági szolgálattal. Valójában nem érdekli az együttműködés tartalma, motívumai, körülményei, mert sem a nemzet, sem a család, sem Szalay Gábor személyes története nem érdekli. Egyéni felelősségről beszél, ám ehhez épp az egyén lehetőségeit, életfeltételeit nem hajlandó figyelembe venni. A rendszerkritikát az inkvizítorok magabiztosságával viszi át a személyes erkölcs szintjére, kollektív ítéletet mond a volt együttműködőkről, akiknek bűnösségét így önmagában a csoport-hovatartozás megalapozza.

Ez az a kétértékű logika, amely az egyén erkölcsi minőségének megítélésében kötelező óvatosság és gondos mérlegelés helyett megfosztja az embert saját individualitásától, és osztályával-csoportjával azonosítja. Ez az a kétértékű logika, amely az individuális magatartásoknak még a Kádár-rendszerben is roppant színes és árnyalt erkölcsi skáláján csak a bűnös és a szent kategóriáját ismeri el érvényesnek, ennél fogva történelmet hamisít, mert emberi minőségeket és életutakat hamisít meg.

Az ember természetesen felelős a tetteiért. **Eörsi István** például felelős azért, hogy az ötvenes években családjá és nemzete történetéből azt a következtetést vonta le, hogy neki a kommunisták oldalán a helye. Hogy amikor a Rákosi-rendszer grófokat, kulákokat és más osztályidegen elemeket, minden további vizsgálat nélkül, embertelen módon üldözt, így Szalay Gábor családját is, akkor ő Rákosiról és Sztálinról írt dicsőítő verset. Huszonévesen még nem tagadta meg a József Attila-díj átvételét sem azzal, hogy nem fogad el olyan rendszertől elismerést, amely

embereket nem az egyéni felelősségük alapján ítél meg. **Eörsi István** aztán eljutott a rendszer megtagadásáig, ezért börtönt is viselt, majd a Kádár-rendszer engesztelhetetlen ellenfeleként élte az életét, miközben a Kádár-rendszerrel szerinte elvtelenül kiegyező (vele azonban szolidáris) kollégáitól kapott munkát, hogy megéljen, és egy ideig csak a Kádár-rendszer cenzúrázott sajtójában írta megfelelő ürügyekbe csomagolt publicisztikáit.

Szalay Gábor 1956-ban tizenhárom éves volt. Abban a Kádár-rendszerben vált felnőtté, amelynek még **Eörsi István** szemében sem volt belátható alternatívája. Amelyet valamilyen szinten el kellett fogadni, ha az ember itt akart élni, pláne ha értelmesen akart élni. Valamilyen szinten – ahogy **Eörsi István** is tette. A hatvanas években a huszonéves Szalay Gábornak, a huszonéves **Eörsi Istvánnal** ellentétben, nem volt hova menekülnie a családjá és nemzete történetéből levont következtetése alapján. Nem volt olyan ideológiailag bizonyára vonzó, ám szélsőséges politikai erő, mint a Rákosi-féle kommunista párt vagy az ÁVO, amely mögé felsorakozva elégtételt vehetett volna családjá múltbeli meghurcoltatásáért, ahogy azt korábban sokan tettek. Ráadásul Szalay Gábor „csak” bányamérnök volt, nem Lukács Györgyön nevelkedett értelmiségi. Nem sokszorozta meg egyéni elszántságának erejét más tudatos értelmiségiek előbb kommunista, majd forradalmi, később ellenálló elszántsága sem. Szalay Gábor ennek ellenére – mostani beszámolója szerint – tisztában volt azzal, mi történik vele, és mi a tét, amikor folytatódott, más módszerekkel, az üldözése. Amikor az állambiztonsági szolgálat megkereste, tudta, hogy vagy hősként feláldozza önmagát, munkáját, szakmai ambícióit erkölcsi meggyőződése oltárán, vagy megpróbál még elviselhető kompromisszumot kötni. Valóban nem csapdába esett tehát, ahogy Kuncze Gábor mondja, hanem felelős individuumként döntött a legkisebb rossz mellett, amely számára adatott: sem akkor, sem később nem írt alá az állambiztonsági szolgálatnak, nem fogadott el semmiféle ellenszolgáltatást, és nem árult el senkit. Csak éppen nem a szokásos és kötelező – közvetve, a munkahelyi főnökök által aztán mindenképpen eljuttatott – úti jelentésekben számolt be az állambiztonságnak külföldi munkájáról, mint mindenki, aki az országból kitette a lábát, hanem olykor szóbelileg és közvetlenül is. Majd lassan eljutott oda, ahová generációjának viharosabb életútja és kivételes alkata miatt **Eörsi István** korábban jutott el, a kapcsolatkereséshez a demokratikus ellenzékkel. Az állambiztonsági szervek tudtak erről – és feltehetőleg ő is tudta, de legalábbis sejtette, hogy tudnak róla –, hiszen nem véletlenül akarták 1988-ban, hosszú némaság után rábírní, hogy jelentsen a tatai MDF-gyűlésről. Szalay Gábor, elmondása szerint, akkor csapta le a telefont. A maga szintjén, a maga lehetőségei szerint vállalt kockázat árán jutott ki tehát abból a rossz kompromisszumból, amelyet évekkel korábban kötött. Pechére – vagy az ő és mindannyiunk szerencséjére – 1989-ben neki nem volt módja forradalomban és önostorozó módon is szembefordulni a korábbi rendszerrel és saját múltjával. Másokkal együtt, tizenkét év után, politikai fegyverként használt erkölcsi megbélyegzések közepette kényszerült rá.

Miért szerves tehát **Eörsi István** életútja, és miért nem az Szalay Gáboré? Miért nem annak a néhány évnek az alapján kell ma megítélnünk **Eörsi István** erkölcsiségét és egyéni felelősségét, amelyet a diktatúra igenlésével töltött, és miért annak a néhány évnek az alapján kell ma megítélnünk Szalay Gáborét, amelyben a rossz lehetőségek közül a kevésbé rosszat választotta? Miért nem szabad azonosítanunk a kommunista diktatúra mint rendszer megítélésével az individuum **Eörsi István** megítélését, és miért kell azonosítanunk az individuum Szalay Gáborét az

állambiztonság mint intézmény megítélésével? Ha csak erkölcsi magaslat és erkölcsi alávalóság létezik, hogyan teszünk különbséget **Eörsi István** Kádár-rendszerbeli magatartása és azoké közt, akik 1956 után a jelenlétükkel sem voltak hajlandók legitimálni a kádárizmust? És Szalay Gábor, jól mondja **Eörsi**, kialkudott, nem passzívan elfogadott, nem a körülmények fogságában tehetetlenül vergődő, hanem legalább az erkölcsi integritás maradványait őrző magatartása és azoké közt, akik „hazafias kötelességből” vagy egyszerűen aljasságból barátait, kollégáikat súgták be vagy tették tönkre kapcsolataik felhasználásával? Miért minősül tehát ma szuverén és öntudatos állampolgárnak **Eörsi István**, és miért nem minősül annak Szalay Gábor? Miért nem jár **Eörsi István** párttagsága az SZDSZ politikai-erkölcsi felmorzsolódásának veszélyével, és miért jár azzal Szalay Gáboré? Közben lassan ott tartunk, hogy aki az SZDSZ-t a párttag **Eörsi** véleményének tartalmi elemei alapján ítéli meg, nem tehet mást, mint hogy elfordul a párttól. Mint ahogy az se nagyon tehet mást, aki annak a formális szempontnak az alapján ítélkezik, hogy a liberális párt tagjai közt a kétértékű moralisták is jól megférnek.

A szerző újságíró